

INVALID, ANNULLED AND DESTROYABLE MARRIAGE

Milena Dimova – PhD Student

Private Law Department, Faculty of Law,

University of Ruse “Angel Kanchev”

Tel.: +359 888919700

E-mail: mdimova@uni-ruse.bg

Abstract: The paper reviews a short historical review of Bulgarian legislation of Family Law after the Liberation of Bulgaria to our days. It describes three different variations of violation of marriage rules and their consequences for marriage - annulment of marriage, nullity of marriage and regular marriage with the disciplinary liability of the officer of a town hall. The paper in short review defines a plaintiff in each case, who can lay a claim in front of a judge court and individual period for each hypothesis of nullity of marriage. In conclusion, is made a review of already made changes of legislation and it is supplied opinion for norm making of the important social phenomenon, which must be set to today's society.

Keywords: marriage, annulment of marriage, nullity of marriage

ВЪВЕДЕНИЕ

Бракът е институт, засягащ широк кръг обществени отношения, който е претърпял промени от възстановяването на Българската държава през 1878г. до наши дни. Първоначално той е бил подчинен на Църквата, респективно и църковните съдилища, тъй като е отсъствала светска кодификация. Религиозният брак е бил единствената форма на валиден брак. За съпрузи са могли да бъдат обявени мъж и жена от овластен свещенослужител и едва след това са настъпвали правните последици на сключения брак. Разкъсването на брачната връзка, посредством разтрогване и унищожение, също е било предмет на бракоразводния процес пред духовните съдилища. Привилегия на църквата са били също и поддържането на книги по гражданско състояние като – раждане, разтрогване на брака и смърт. Указ от 1880г. утвърждава Закон за забележаване на ражданията, женитбите и умираанията, регистрите по гражданско състояние са се водили от енорийски свещеници, имамите и хамамите. През 1892г. са въведени официални регистри за гражданско състояние, чието водене е възложено на общинските съвети. През 1907г. с приемането на Закон за лицата, в чл. 152, е уредено съдържанието на акта за женитба, а чл. 154 от Закон за лицата гласи, че влязло в сила решение, за разтрогване на брака или обявяване на неговата недействителност, се изпраща до длъжностно лице по гражданско състояние. Едва през 1945г. е приета Наредба-закон за брака, с която е въведен гражданският брак като единствена форма на законен брак, разписани са условия за встъпване в брак, недействителност на брака и развод. Църковният брак е поставен в зависимост от гражданския, сключването му е било възможно само при наличие на граждански брак. Важна промяна при **вече** светското нормиране на брачните отношения е и разпоредбата на чл. 72 от Преходните разпореждания на Наредбата-закон за брака, която определя висящите дела пред духовните съдилища, при обнародване на този закон, да не се разглеждат от тях, а да се изпратят на съответните граждански съдилища. През 1949г. е обнародван Закон за лицата и семейството, който е в сила и днес, същият отменя Наредбата-закон за брака от 1945г. Вече през 1968г. се кодифицират за първи път в Българското право семейните отношения и тяхната пълнота е несъмнена. През 1985г. е приет вторият Семейен кодекс, а през 2009г. и сега действащия трети Семейен кодекс.

ИЗЛОЖЕНИЕ

1. Определение за брак.

Историческото развитие на правото и законодателствата предлагат различни определения за брак. Бракът е институт без легално определение. Той се определя в две

смислови значения, самият акт на бракосъчетание и учреденият съюз между мъж и жена. В литературата се е наложило следното определение за този институт: *„Бракът е доброволен и равнопоставен съюз между мъж и жена, сключен с цел за създаване на семейство при спазване на условията и реда, установени от закона, и пораждащ взаимни права и задължения на съпрузите“*.

Правото на брак е конституционно закрепено в чл. 46 от Конституцията на Република България 1991г. Конституцията препраща към Семейния кодекс 2009г., където в чл. 4-12 СК е уредено сключването на граждански брак - условия, документи, ред и действие на гражданския брак, а в глава пета Прекратяване на брака, чл. 44-59 СК, са изчерпателно изброени основанията – смърт на единия от съпрузите, унищожаване на брака и развод.

Настоящата разработка има за цел да отграничи пороците, които са възможни при сключването на гражданския брак. В допълнение да се разграничат понятия като нищожен брак, унищожаване брак и да се направи сравнително изследване с използвания термин „недействителност“ на брака в периода 1945г. – 1985г.

2. Нарушения при сключване на брак. Значение за действителността на брака.

2.1. Пороци, които не се отразяват върху валидността на брака – чл. 8, 9 от СК. Значение.

В тази категория са липса на документи по чл. 9 от СК – непредставяне на медицински свидетелства, декларации за липса на брачни пречки, декларация за осведоменост за заболяванията на другия съпруг. От същата категория са и сключването на брака на друго място, различно от определеното от кмета, без да са налице уважителни причини, неподписване на акта за граждански брак от свидетелите, разрешение за сключване на брак от непълнолетен, различно от районния съд по неговото местожителство.

Нарушенията на тези норми води само до дисциплинарна отговорност на длъжностното лице. Сключеният граждански брак е валиден и същият не може да се унищожи на основание изброените по-горе пороци.

2.2. Пороци, които се отразяват върху валидността на брака – нищожен брак – чл. 4-5 и чл. 10-11 от СК. Значение. Фактическо съжителство.

Нищожен по право е бракът, при сключването на който са нарушени друга категория изисквания. Несъществуващият брак не произвежда никакво правно действие, не поражда брачноправни последици. Проф. Меворах пише, в своя труд *„За недействителния брак. Критика на един анахронизъм.“*, че „нищожен брак“ и „несъществуващ брак“ са понятия между, които няма основание да се прави разлика. С оглед семантиката е редно да се използва понятието „нищожен брак“, което изразява нещо извършено, макар и порочно.

Бракът е нищожен по право, когато не са спазени предписаната форма на брака, съгласието не е дадено лично и непосредствено пред длъжностно лице, сключващите брак са от еднакъв пол, не е съставен акт за граждански брак или ако е съставен такъв, той не е подписан от сключващите брак и длъжностното лице и други посочени в чл. 4-5 и 10-11 от СК. В посочените хипотези отсъства създадено брачно правоотношение, брак не е учреден.

В особените иски производства по ГПК е предвиден член 318, който наред сред брачните иски посочва иск за установяване съществуването или несъществуването на брак между страните. В подобна хипотеза съдът би имал възможността да обяви недействителността на брака, т.е. неговото несъществуване. Решението е декларативно поради липсата на законно учреден брак. Надлежна страна е всеки, който има правен интерес, може да предяви иск за несъществуването на брака по чл. 318 от ГПК. Искът е отрицателен установителен по смисъла на чл. 124, ал. 1 от ГПК. Страната ищец иска от съда да бъде постановено решение, с което да се установи, че една брачна връзка не съществува, поради невъзникването ѝ. Предвид че няма възникнало брачно правоотношение, то следва, че не става дума за прекратяване.

Семейният кодекс в чл. 11, ал. 2 въвежда фикцията *„действителен е бракът“* за добросъвестните встъпващи в брак лица, когато според обстоятелствата не са могли да знаят или предполагат, че длъжностното лице, изпълняващо правомощията на лице по гражданско

състояние не е надлежно овластено. Българското право съдържа още една такава уредба в Закон за уреждане правните последици на бракове, сключени в нарушение на чл. 7 от СК'85 от 1999г. „Член единствен. Гражданските бракове, сключени до влизането на този закон в сила при спазване на всички изисквания по глава втора от Семейния кодекс'85г. пред лице, което е действало публично като длъжностно лице по гражданското състояние, без да е имало законно това качество, пораждаат всички правни последици на редовно сключени бракове от деня на сключването им.“

Последиците на един нищожен брак са аналогични с фактическото съжителство на лица без брак, като наличието или липсата на влязло в сила решение за прогласяване на несъществуващия брак е без значение.

Фактическо съжителство

Промените след 1989г., социално-икономически и политически, настъпили в страната оформиха тенденцията на трайно изоставяне на уредбата на семейните отношения. Предпочитанията на двойките да създават семейство, без да сключват брак, доби значителни размери, не само в България, но и в други европейски страни. Все по-голямо практическо значение има и понятието *фактическо съжителство*, състояние на семейно съжителство между мъж и жена, без сключен граждански брак, и фактическо отглеждане на дете от партньор на родител или от друго лице без възлагане по определения ред. Семейството, това са лица, между които са установени семейни права и задължения, според приложимото законодателство, според действащата правна уредба в Република България.

2.3.Пороци, които се отразяват върху валидността на брака – унищожаем брак – чл. 6 и 7 от СК. Недействителен, унищожаем и нищожен брак. Значение.

Унищожаемият брак е съдебно прекратяем. В тази хипотеза бракът притежава конструктивните белези на правомерния юридически факт „брак“, отговаря на условията на чл. 4-5 и 10-11 от СК, но страда от пороци, които могат да доведат до неговото разрушаване. Унищожаем е бракът, при който не са спазени изискванията от третата категория нарушения – чл. 46, ал. 1, т. 1 във връзка с чл. 6 (брачна възраст) и чл. 7 (пречки за сключване на брак) от СК и чл. 46, ал. 1, т. 2 съгласието е дадено поради заплашване.

Условия за встъпване в брак са съществували още в периода, при който брачното отношение се е нормирало от Църквата. Екзархийският устав на Българската православна църква борава с понятието унищожаемост, като прави разграничение между нищожни и унищожаеми бракове. С приемането на Наредба-закон за брака (1945г.), законодателят нормира института „недействителност на брака“, който се запазва като понятие до приемането на Семейния кодекс от 1985г.

Терминът „недействителност“ е неточен и в двете му значения. Семантиката на думата „недействителност“ формира грешно възприятие за невалидност, т.е. за нищожност на брака, което би следвало да се търси с отрицателен установителен иск и следващото се декларативно решение. Няма основания за обявяване на недействителност, респективно обявяване на невалидност, за деклариране на една нищожност. Брак има, той е действителен, но същият страда от пороци. Прекратяването на брака следва да бъде с конститутивно съдебно решение, бракът произвежда на общо основание правно действие докато не бъде прекратен чрез смърт, развод, унищожаване.

Няма пречка да се иска развод, въпреки наличието на предпоставки за унищожаемост на брака, съответно и не може да се иска унищожаемост на брака, ако преклузивният срок, предвиден в съответните хипотези, е изтекъл. Не може да се иска унищожаване на брака на основание допуснати пороци при учредяването му, ако единият от съпрузите е починал. Тогава бракът ще се е прекратил на основание смърт, законодателят оставя възможността да се иска установяване на основание за унищожаване на брака след смъртта на един от съпрузите. Искът ще бъде положителен установителен чл. 124, ал. 1 ГПК. Ако искът за унищожаване на брак е продължен от наследниците, ако техният наследодател го е предявил приживе, искът от конститутивен по чл. 124, ал. 3 ГПК, ще се трансформира в положителен установителен по чл. 124, ал. 1 ГПК. Правото наследниците да предявят такъв личен иск е

изключено от чл. 52 СК. Ако преживелият съпруг е добросъвестен и има заведен иск за унищожаване на брака от недобросъвестния починал, който се явява ищец в исковото производство, то заведеният иск се прекратява. Наследниците в тази хипотеза не могат да продължат иска на своя наследодател. Аргумент е член 52 СК – ал. 1 Правото на развод не преминава върху наследниците.; ал. 2 Призованите

Брачната „недействителност“ съответства на унищожаемостта по своя тип, но не съответства на нищожността на правни актове. Обявяването на брака за недействителен представлява унищожаване на брака поради пороци в учредителния му състав. Унищожаемостта действа за в бъдеще, подобно на развода, докато недействителността предполага отсъствие на валидни правни действия.

Приетият Семейен кодекс от 1985г. коригира неправилното използване на термина „недействителност“ на брака като го замени с „унищожаемост“. Терминът „унищожаемост“ изразява по-коректно същността на явлението. Понятието ясно подчертава правомерни юридически действия на встъпващите в брак и на длъжностното лице по гражданско състояние, но учреденото брачно отношение страда от пороци. Следствие на този проявен правен ефект е необходимостта от действие на сезиран съд за разрушаването му.

С оглед теоретичното значение, употребата на понятието „унищожаемост“ на брака, следва възможността да се направи разграничение между „унищожаемост“ и „нищожност“, т.е. напълно невалиден брак. Законът не урежда изрично „нищожния“ брак, той следва да се изведе по тълкувателен път. Фигурата на „нищожния“ брак следва от нарушаване на конструктивните елементи на брачната връзка, допуснати радикални закононарушения.

Институтът на унищожаването е подобен на института на развода. Разликата е в момента на пораждаване на причините за прекратяване на брака. При унищожаването са начални пороци, съществували при учредяването на брачната връзка, докато при развода причините са настъпили след сключване на брак, по време на траенето на брачното отношение – дълбоко и непоправимо разстройство на брака или взаимно съгласие за развод. Унищожаемостта, подобно на развода, има действие за в бъдеще. Законодателят, с цел осигуряване на сигурност в гражданския оборот, не е предвидил ретроактивно действие, което е приложимо в гражданското право.

Страни по иска за унищожаване на брака, това са съпрузите или съпругът, комуто право принадлежи да иска унищожаване на брачната връзка, чл. 47 СК. Правото да иска унищожаване на брака е потестативно право на съпруга, встъпил в брак в нарушение на чл. 6 и 7 СК. Субективното материално право може да бъде упражнено само по съдебен ред, аргумент чл. 46, ал. 2 СК.

Посочените срокове при чл. 47, ал. 1, т. 1 (не по-късно от 6 месеца от навършване на пълнолетие) и т. 2 (не по-късно от една година от сключването на брак), ал. 4 (не по-късно от 6 месеца от оздравяването или от отмяната на запрещението) СК са процесуално преклузивни, правото не може да бъде упражнено след тяхното настъпване. Правото не може да бъде упражнено при наличието на бременност на съпругата или деца от брака, в хипотезата на чл. 47, ал. 1, т. 1, бракът е заздравен поради посочените факти. Бракът не може да бъде унищожен, ако болният съпруг е оздравял, чл. 47, ал. 5 СК и ако осиновяването е прекратено, чл. 47, ал. 6 СК. Не по-късно от една година от сключването на брака от заплашения съпруг, в хипотезата на чл. 46, ал. 1, т. 2 СК.

Базсрочно може да бъде предявен иск за унищожаване на брак, в хипотезите на двубрачие и на брак, сключен в нарушение на кръвното родство или родство по осиновяване. Безсрочно може да бъде предявен иск, когато е нарушен чл. 7, ал. 1, т. 3 СК, заболяване, застрашаващо здравето на поколението или здравето на съпруга, освен ако болният съпруг е оздравял. В хипотезата на оздравелия съпруг иск за унищожаване на брака на това основание е недопустим.

Искът за унищожаване на брака няма задължение за изчерпателност на основанията, когато те са повече от едно. Всяко основание за унищожаемост може да се предяви самостоятелно в срока, предвиден от законодателя за съответния порок.

С цел защита на интереса на децата от унищожаемия брак е въведена и нормата на чл. 48, ал. 2 СК препраща към презумпцията за бащинство на чл. 61 СК - произход от бащата.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

С развитието на правото и обществените отношения, законодателят е прецизирал уредбата на брачните отношения. До въвеждането на първия семеен кодекс през 1968г., бракът с порок е имал действието на законен брак до влизането в сила на решението за обявената недействителност, според чл. 43 на Закона за лицата и семейството, 1949г., аналогична е и предхождаща нормата със същото съдържание от Наредба-закон за брака 1945г., чл. 26, ал. 1. Законодателят е допускал ретроактивно действие с обратна сила, ex tunc. С приемането на Семейния кодекс от 1968г. тази слабост на законодателството е коригирана и унищожаването на брака действа само за в бъдеще, ex nunc. В миналото със Закона за лицата и семейството се е допускало унищожаване поради грешка и измама, които са предпоставка за доста лабилно положение на брачните отношения. Докато към наши дни законодателят е придал значение само на тези пороци, които имат предимно обективен характер и се поддават на ясно установяване (непълнолетие, запрещение, принуда). Семейният кодекс от 1968г. прецизира понятието унищожаем брак, като коригира оставящото заблуждение и неточно понятие „недействителен“ брак. Феноменът фактическо съпружеско съжителство е следващото понятие, което следва да намери своето законодателно нормиране и да осигури сигурност в гражданския оборот. Фактическото съжителство не е краткотрайно явление, поради което да бъде лишено от правно уреждане. То съществува от как съществува човечеството и потребността от регламентация е в права зависимост от развитието на обществото.

REFERENCES

Kiranov, Pr., Genovski, M. (1928). Marriage and Divorce under the Exarchial Statute. Sofia: "Saglasie". (*Оригинално заглавие:* Киранов, Пр., Геновски, М. (1928). Брак и бракоразвод по Екзархийския устав. София: „Съгласие“).

Markov, M., (2009). Family Law. Sofia: "Sofi-R". (*Оригинално заглавие:* Марков, М., (2009). Семейно право. София: „Софи-Р“).

Mateeva, E. (2010). Family Law of Republic Bulgaria. Varna: "IK Chernorizetz Hrabar". (*Оригинално заглавие:* Матеева, Е. (2010). Семейно право на Република България. Варна: „ИК Черноризец Храбър“).

Tsankova, Ts. (2000). De facto conjugal cohabitation and Bulgarian family law. Sofia: "Fenea". (*Оригинално заглавие:* Цанкова, Ц. (2000). Фактическо съпружеско съжителство и българското семейно право. София: „Фенея“).

Punev, B. (2017). Code of Civil Procedure. Comment attached. Law enforcement issues. Analysis of judicial practice. Sofia: "IK Trud i pravo". (*Оригинално заглавие:* Пунев, Б. (2017). Граждански процесуален кодекс. Приложен коментар. Проблеми на правоприлагането. Анализ на съдебната практика. София: „ИК Труд и право“).

<https://www.ciela.net/svobodna-zona-darjaven-vestnik/document/2110661633/issue/3935/zakon-za-litsata>

<https://www.ciela.net/svobodna-zona-darjaven-vestnik/document/2135480767/issue/3941/naredba-zakon-za-braka>

<https://www.grao.bg/normact/normativ-imena.html>